

İstanbul Üniversitesi Zooloji Müzesi (ZMUI) örneklerinin taşınması ve depolanması için kullanılan teknikler

Oya ÖZULUĞ

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, 34134 Vezneciler İstanbul

Received: 02/07/2017

Accepted: 16/07/2017

Research Article
Vol. 1, No.1, pp:21-28, 2017

Keywords:

zoological collections,
museum,
preservation,
storage method

Anahtar Kelimeler:

zoolojik koleksiyon,
müze,
koruma,
depolama yöntemi

Abstract

Transport and storage techniques for the samples of the Istanbul University Zoology Museum (ZMUI)

Zoological Museum samples had to be moved and stored, because of the Istanbul University, Science Faculty, Biology Department building will be rebuilt. Almost all of the museum samples consist of different biological materials such as skeletons, stuffed animals and specimens in fluid preservation. For this reason, the physical properties of the samples in the museum have led to the development of various methods during transport. Thanks to these developed methods, the destruction of the moving process is ensured. In this study, the methods used in the recent relocation process of the Zoology Museum of Istanbul University Science Faculty are presented.

Özet

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'nün yıkılıp yeniden inşası yapılacağından, Zooloji Müzesi örneklerinin taşınması ve depolanması gerekmiştir. Müze örneklerinin neredeyse tamamı iskeletler, doldurulmuş hayvanlar, postlar ve koruyucu sıvı içinde bulunan örnekler gibi farklı biyolojik materyallerden oluşmaktadır. Bu nedenle müzedeki örneklerin sahip oldukları farklı fiziksel özellikler, taşıma sırasında çeşitli yöntemlerin geliştirilmesine neden olmuştur. Geliştirilen bu yöntemler sayesinde taşıma sürecinin hasarsız sonuçlanması sağlanmıştır. Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Zooloji Müzesi'nin son taşıma sürecine ait kullanılan yöntemler sunulmaktadır.

Giriş

1930 lu yıllarda, Süleymaniye’de Hayvanat ve Nebatat Enstitüsünün üst katında eğitime destek amacıyla kurulmuş olan Zooloji Müzesi “İstanbul Üniversitesi Zooloji Müzesi” adı ve **ZMUI** kısaltması ile tanınmasına rağmen günümüz kanunları kapsamında resmi olarak müze statüsünde değildir. Zooloji eğitimine destek amacıyla kullanılan “Zooloji Müzesi” zengin ve eşsiz koleksiyonlardan oluşmaktadır. Dünyanın çeşitli kıtalarına ait zengin iskelet koleksiyonu ve sergilenen tür çeşitliliği ile İstanbul’da görülebilecek en kapsamlı zooloji müzesi durumundadır. 1989 yılındaki açılışından itibaren İstanbul’da ki eğitim kurumlarının ilgisini çekmiş ve çok sayıda ziyaretçisi olmuştur. Hem tarihsel açıdan hem de biyolojik açıdan önemli örneklerle sahip olması, uzun yıllara dayanan birikimin bir sonucudur. Müze koleksiyonları 1933 üniversite reformunun öncesindeki Darülfünun dönemi ile Cumhuriyet döneminde yapılan ilk zoolojik çalışmalara ait örnekleri ihtiva eder (İhsanoğlu, 2010). Her müzede olabileceği gibi zooloji müzesi de bulunduğu bina veya yerleşim yeri ile yakından ilişkilidir.

Müze koleksiyonları ilk olarak 1954 yılında taşınmıştır. Müzenin ilk yeri olan İstanbul-Süleymaniye’de ki Nebatat ve Hayvanat Enstitüsü’nün üst katının yıkılması kararı sonrasında koleksiyonlar Fen Fakültesi’nin çeşitli yerlerinde korunmaya çalışılmıştır. Bu süreç 1973 yılında Biyoloji Bölümü binasının tamamlanmasına kadar sürmüştür. Zooloji Müzesi 1973 yılında Biyoloji Bölümü binasının en üst katındaki yeni yerine yerleştirilmiştir (Şek. 1, 2). Daha önceki yıllara ait taşınmalar sırasında taşıma ve muhafaza prosedürleri hakkında herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Tek bilinen örneklerin uzun yıllar boyunca Fen Fakültesi yanındaki Murat Paşa Medresesi’nde muhafaza edildikleridir.

Biyoloji Bölümü binasının yıkılarak yeniden yapılması kararı ardından Zooloji Müzesi koleksiyonları yeni bina yapılıncaya kadar korunmak amacı ile Eylül 2015 yılında yeniden taşınmıştır. Bu çalışmanın amacı İstanbul Üniversitesi Zooloji Müzesine ait biyolojik koleksiyonların taşınması ve yeni yerine yerleştirilinceye kadar geçecek zaman süresince korunmaya alınmaları hakkında yapılan çalışmalarını bilim dünyası ile paylaşmaktır.

Şekil 1. Bataklık dioraması

Şekil 2. Orman altı dioraması ve çeşitli memeliler.

Taşınma prosedürünün planlanması

Zooji müzesi örneklerinin mekanlarının değiştirilmesi, depolanması ve uzun vadeli koruması hakkında yazılmış literatür bulmak çok zor olmuştur. Sadece iki çalışmada taşınma ve örneklerin muhafazası ile ilgili bilgi bulunabilmiştir (Carter & Walker, 1999; Larkin, 2016). Zoolojik materyallerin narin yapıları ve çeşitlilikleri nedeniyle farklı farklı taşınma ve depolama tekniklerinin uygulanması gereklidir. Doldurulmuş kuş ve memeliler, kuş ve memeli iskeletleri, böcek koleksiyonları, omurgasız ve omurgalı hayvanlara ait çeşitli boylarda kuru veya fiksatif içindeki materyaller özelliklerine göre ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. Taşınma sürecinde sadece biyolojik materyaller değil materyallerin içinde buldukları tarihi dolaplar da taşınmıştır.

Zoolojik materyallerin saklanması için kullanılacak mekanın sahip olması gereken özellikler 3 madde altında toplanabilir.

- 1- Nem, sıcaklık ve ışık gibi fiziksel şartların kontrol altına alınabilmesi
- 2- Bilimsel çalışmaların etkilenmemesi için istendiği zaman örneklere ulaşılabilir olması
- 3- Örneklerin çalışma laboratuvarlarına yakın ve örneklerin güvenliği açısından emniyetli olması.

Zoolojik materyalin depolanacağı yukarıdaki 3 maddedeki koşulları sağlayan boş bir mekanın bulunamaması nedeni ile yeni bina yapıncaya kadar, örneklerin konteynerler (tırtışmalı) içerisinde üniversite bahçesindeki uygun yerlerde saklanmasına karar verilmiştir.

Dış müdahalelere karşı üstün güvenlik sağlamaları, hiçbir açıklıklarının olmaması, ışık geçirmez özelliği nedeni ile 12x2,35 X 2,39 m ölçülerindeki standart kargo tipi konteynerler kullanılmıştır. Özel kilit mekanizmalı ve contalı olan kapıları dışarıdan asma kilit ile emniyete alınmıştır. Konteynerler ısı izolasyonu sağlanması için poliüretan paneller ile kaplanmış ve 18.000 BTU' luk inverter klimalar takılmıştır. Tavanlara floresan ışıklandırma sistemi eklenmiştir. Bu sayede konteynerlerin içi dış etkilerden bağımsız olarak her zaman optimum şartları sağlayacak duruma getirilmiştir. Gerekli görülen sayıdaki konteyner içine sağ ve sol duvar boyunca çelik raf sistemi kurulmuştur. Her konteynerin giriş kısmına yangın söndürücü koyulmuştur. Konteynerler iki altta iki üstte olacak şekilde yerleştirildiğinde üst kattaki konteynerlere kolay ulaşım için metal aksamli merdiven ve ön platform eklenmiştir.

Örnekler için uygulanan taşıma ve koruma teknikleri

Sergi bölümünde bulunan büyük boy hayvan iskeletleri montajlı hali ile ölçülerine uygun 1 cm kalınlığında kavak kontraplaktan yapılmış sandıklar içine alınarak konteynerlerde depolanmışlardır (Şek. 3). Kutu içine alınamayacak kadar küçük ve narin iskeletler ise (küçük kuş ve memeli iskeletleri) taşıma işlemi esnasında kemiklere insan elinin değmemesi için tablasından itibaren tüm iskeleti içine alacak ve taşınmasında tutulması için yer oluşturacak kadar uzunlukta hava kabarcıklı ambalaj malzemesi ile kaplanmıştır (Şek. 4).

Resim 3- Sandık içinde korunan örneklerin konteyner içinde görünümü.

Şekil 4: Kuş iskeletlerinin paketlenmiş taşınmaya hazır hali.

Postlara zarar verebilecek zararlılarının kontrolü ve gerektiğinde bakımın yapılabilmesi için doldurulmuş hayvan örneklerinin sandıklar içinde kapalı kalmasından kaçınılmıştır. Doldurulmuş kuşlar ve küçük memeli örneklerinin, konteynerlerde tutulacakları süre boyunca, daha önce müzede sergilendikleri camekânlı dolapların içine yerleştirilmesi düşünülmüştür. Böylece hem tarihi camekânlı dolaplar korunmuş hem de küçük boy doldurulmuş kuş ve memeli örnekleri için muhafaza ortamı oluşmuş olacaktır. Bu noktadaki en büyük sorun camekân dolapların taşınmasında yaşanmıştır. Taşınma öncesi sökülen camekânlı sergi dolapları konteynerler içerisinde yeniden birleştirilmişlerdir. Doldurulmuş kuş örneklerinin taşınabilmesi için boyutlarına uygun karton kutular kullanılmıştır (Şek.5).

Şekil 5. Karton kutuda taşınmaya hazır hale getirilmiş örnekler.

Konteynere getirilen kuşlar dolaplardaki yerlerine yerleştirilmiştir. Fiksasyon sıvısı içinde muhafaza edilen omurgasız veya omurgalı hayvanların bulunduğu cam kavanozlar da hava kabarcıklı ambalaj malzemesi ile tek tek sarılmış ve plastik kasalar içine yerleştirilmişlerdir (Şek. 6). Dolap içerisinde sergilenen tüm materyaller yine kendi dolapları içerisine yerleştirilmiştir. Böcekler ile dolap dışında sergilenen doldurulmuş tüm hayvan örnekleri raf sistemi içeren konteynerlere alınmıştır.

Şekil 6. Plastik kutularda taşınmaya hazır hale getirilmiş örnekler.

Müze için ayrılan sekiz konteynerin ikisine uzun duvarları boyunca yerden tavana kadar raf sistemi kurulmuştur. Raf sistemi dolap dışındaki böcek kutuları, alçı maketler, karton kutular içine yerleştirilen memeli postları ve kimi doldurulmuş hayvanlar için düşünülmüştür (Şek. 7). Raf sistemi aynı zamanda koleksiyonumuzda bulunan, 1070 kavanozdan oluşan Türkiye denizlerinden toplanmış fiksatif içindeki dip omurgasız materyali için de kullanılmıştır. Dip omurgasızlarına ait cam kavanozlar, kavanozların yerlerinin karışmaması için her raftaki kavanozlar bir kasaya yerleşecek şekilde plastik kasalara yerleştirilmiştir. Kavanozlar plastik taşıma kasaları içinde dik duracak şekilde yerleştirilmiş ve üzerlerine alındıkları dolap ve raf numaraları yazılan etiketler yapıştırılmıştır. Konteynerdeki raf sisteminin boyutları taşıma kasalarının boyutlarına göre ayarlandığı için koleksiyon örnekleri bu raflara kasaları ile beraber yerleştirilmiştir.

Şekil 7. Rafly sisteme yerleştirilmiş alçı maketler.

Çekmeceli ahşap dolaplarda muhafaza edilen küçük memeliler (yarasa, kokarca gibi) ve bunlara ait kafatası örnekleri bilgisayar ortamına buldukları dolap ve çekmece numarasına göre kayıt edilmiştir. Bu sistemin taşınma sırasında bozulmaması ve sağlıklı olarak aradığımız örneğe erişimin sağlanması için çekmece içindeki örneklerin karışmaması gerekmektedir. Bu nedenle çekmeceli dolaplar ve çekmeceler beyaz renkte numaralandırılmıştır. Birbirine benzer dolapların çekmecelerinin karışması böylece önlenmiştir. Çekmeceli dolapların bazı çekmecelerinin üstlerinin cam kapaklı olmasına rağmen kuşların, memeli kafataslarının, yarasaların ve muhtelif memeli örnekleri içeren çoğu çekmecesinin üstleri açıktır. Normal taşıma sisteminde çekmeceler çıkartılarak önce ana kasa taşınır sonra çekmeceler taşınarak yerlerine yerleştirilir. Yine aynı şekilde taşıma işlemi uygulanacağından çekmece içindekilerin çekmeceler ile birlikte taşınması uygun olacağı düşünülmüştür. Cam kapaklı çekmecelerde sorun çıkmadan taşıma yapılabilecekken, açık çekmeceler sorun oluşturmuştur. Bu sorunun çözümü için her bir çekmece streç film ile sarılarak içlerindeki örneklerin karışması, dökülmesi veya zarar görmesi engellenmiştir (Şek. 8). Paketleme işlemleri yapıldığında her örneğin dolap numarası ve gideceği konteyner numarası bulunan bir etiket örneklerin üzerine yerleştirilmiştir.

Sonuç olarak önceden planlama ve bilinçli uygulamalarla başarılı bir taşınma gerçekleştirilmiştir. Örneklerimizde herhangi bir kayıp yaşanmamıştır. Bu çalışmada belirtilen taşınma prosedürü ülkemizde halen devam eden taşınma yöntemlerine karşı alınabilecek en sistemli ve planlı önlemler durumundadır. Müze dokümanlarının kayıt altına alma işlemleri esnasında daha önceki taşınmalardan kaynaklandığını düşündüğümüz, etiketlerdeki kayıplar, eski resimlerde gördüğümüz bazı örneklerin bugün var olmaması ve benzeri birçok olumsuz durumun tekrar yaşanmaması için sistemli ve programlı bir taşınma gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki dileğimiz zooloji müzesinin yerleşik bir alanda canlılar dünyasının kapılarını gelecek nesillere açması ve hak ettiği ilgiyi ve değeri görmesidir.

Şekil 8. Çekmecelerin streç film ile sarılması.

Teşekkür: Müzenin taşınması esnasında örneklerin paketlenerek hazırlanmasında yardımcı olan Biyoloji Bölümü gönüllü öğrencilerine, araştırma görevlileri ile müze çalışmalarında emeği geçen Dr. Mustafa Kılıç, Biyolog Fahri Kaplan ve Nilgün Kaya'ya Teşekkür ederim.

Kaynaklar

Carter, D. J. & Walker, A. K. (1999). Chapter 9: Policies and procedures. In: Carter, D. & Walker, A. (eds). *Care and Conservation of Natural History Collections* (pp.177–192). Oxford: Butterworth Heinemann. ISBN 978-07-5060-961-6

İhsanoğlu, E. (2010). *Darülfünun: Osmanlı'da kültürel modernleşmenin odağı*, 2. Cilt. İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür araştırma Merkezi. ISBN 978-92-9063-203-0

Larkin, N. R. (2016). A method to safely move mounted skeletons. *Journal of Natural Science Collections*, Volume 3, 29 - 37.